

НАСИЛЬСТВО У ПОЛІТИЦІ: ТЕНДЕНЦІ ТА ПОШУК АЛЬТЕРНАТИВИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Проаналізовано ускладнення різних форм насильства. Розкриваються чинники, що зумовили його динаміку. Запропоновано шлях подолання нових форм насильства на глобальному рівні.

Ключові слова: насильство, ідеологія, гуманізація політики, семіократія.

Abstract

Complications of various forms of violence are analyzed. The factor that determined its dynamics is revealed. The way to overcome new forms of violence at the global level is proposed.

Keywords: violence, ideology, humanization of politics, semicracy.

Насильство найчастіше розуміється як примусовий вплив на суб'єктів соціальних відносин з боку носіїв державної, релігійної, сімейної чи іншої влади з метою виконання законів і традицій, забезпечення порядку і підтримання соціальної солідарності. Традиційні форми насильства використовують для приборкування людських пристрастей, девіантної поведінки і протестів, а їх функціонування ґрунтувалось на основі жорсткої стратифікації. Як зазначав Е. Дюркгейм, закон управляє соціумом практично «без його відома» [1, с. 46].

Відомо, що насильство закріплювалося каральними заходами, підтримувалося загальною мораллю, цінностями, традиціями і нормами культури. Уявлення про такі форми насильства були досить стабільні та чітко визначені. Вони засвоювалися і закріплювалися в колективній свідомості у процесі соціалізації, формуючи поведінку людини. Це дозволяло порівняно легко ідентифікувати справедливий, легітимний, або необґрунтований, нелегітимний характер насильства.

Разом з тим, насильство було обумовлене історичним, часовим і культурним контекстами, поступово змінювалось та набувало «спокійних» форм. Нині фактично закінчилось «просто» традиційне насильство, воно дедалі ускладнюється, оскільки обумовлене багатofакторною причинністю, має явні та латентні прояви [2, с. 44].

Під впливом багатьох факторів, зокрема, глобалізації, відбувається якісне поглиблення міжнародного поділу праці, широко впроваджуються культурні, наукові та технологічні інновації, встановлюється активна взаємодія людей, а тому й збільшується кількість як форм насильства, так і їх функцій. Історично у контексті негативного сприйняття насильства суспільством склалися два домінуючих підходи до його «подолання»: 1) соціальне насильство експлуатованих у відповідь на первинне насильство пануючих; 2) «лікування» насильства за допомогою формальної раціоналізації життєдіяльності людей.

Однак історія свідчить, що в результаті насильство не тільки не знищується, а ще й ускладнюється. Одна з нових форм насильства виникла як результат розвитку прагматичного наукового знання і технологій, орієнтованих виключно на отримання прибутку, що відтворює корисливі, деструктивні відносини як між людьми, так і між людиною та природним середовищем. «Завоювання» природи обернулося новими формами насильства і хворобами цивілізації (зокрема, COVID-19).

Починаючи з XXI ст. активно розгорнулася цифровізація соціуму, економіки, політики, людини, що знову радикально ускладнила насильство, зробила його не тільки практично латентним, а й бажаним. Багато людей добровільно відмовляються від людського спілкування на користь віртуальної залежності, цифровій соціалізації дітей без дорослих і традиційних спільних ігор, йдуть на добровільну чипізацію, нейроімплантацію тощо.

Варто відзначити складну природу сучасного насильства, виділивши такі його найбільш значущі форми: насильство по відношенню до корінного населення і меншин; патріархальність, що сприяє збереженню насильства по відношенню до жінок; насильство, обумовлене війнами, бідністю, расизмом, гендером; перехресне насильство; насильницька міграція; позбавлення прав і власності [3].

Нова реальність веде до конфліктів і напруження між глобальними і локальними культурами, що особливо негативно позначається на житті людей. Ситуація ускладнюється тим, що колишні захисні механізми від проявів нелегітимного насильства (ідеологія, базові цінності, норми, право, політичні структури) нині стали не ефективними. Як вважають фахівці, вони були витіснені «фантомними ворогами»: страхом, дерегуляцією воєн, а сам потенціал дерегулятивного панування був використаний сучасними політиками для підтримки своєї влади [4].

Сьогодні не контрольована інформаційна відкритість стала одним з ключових факторів виникнення складних форм насильства нелегітимного спрямування. Тут є і глибинні чинники дисфункціональності цивілізаційної системи: виникло насильство у вигляді «нового расизму» («культурного расизму»), «повернення антисемітизму», а також «глобального тероризму» [5]. Часто ці форми насильства мають складну зовнішньо-внутрішню причинність, обумовлені історичною пам'яттю народів про колишню колоніальну політику, диктат стосовно «нижчих» цивілізацій.

Можна погодитись із У. Беком, що нині виникли «організовані форми приватизованого насильства, що заміщує державне насильство, кидає виклик, підриває і витісняє державну монополію на насильство» [6, с. 147]. У цьому контексті йдеться про становлення гібридних воєн зі специфічним складним насильством. Це війна без кордонів, по-перше, через демонополізацію і приватизацію організованого насильства (терористами і військовими диктаторами) і, по-друге, через глобальність небезпек і особливу чутливість до проблем прав людини, що спонукає держави співпрацювати в запобіганні або припиненні порушень прав людини.

Порівняно недавно виникли віртуальні мережі, в яких насильство стало ще на порядок складнішим. Його виробництвом нині займаються власники «засобів визначення» смислового контенту. В результаті утверджується принципово нова влада – семіократія, що функціонує на основі символічного насильства, виробленого, зокрема, «іграми» зі смислами у віртуальних мережах. Ця влада здійснює «м'яке» вагоме насильство над свідомістю людей, що може призвести до «зомбування» їх свідомості кодами сигніфікації і до «втечі від свободи» [7] через втрату ними самостійності мислення. Тобто відбувається становлення принципово нової влади, що базується на цифровому насильстві над людиною і суспільством.

Отже, актуальним є подолання різних форм насильства, перехід до нової ідеології виживання людства, співпраці цивілізацій. Одним з шляхів подолання насильства є гуманізація всього сучасного знання (як наукового, так і повсякденного), що могло б стати основою для вироблення адекватних відповідей на виникнення нових форм насильства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Москва: Канон. 1996. 432 с.
2. Кравченко С. А. Спираль усложнения насилия: востребованность гуманистической политики. *Полис. Политические исследования*. 2019. № 5. С. 43-55.
3. Abraham M. Welcome Address by the President of the International Sociological Association. *XIX World Congress of Sociology*. Canada, 2018. July 15-21. URL: <https://www.isa-sociology.org/uploads/files/isawcs2018-program-book.pdf> (accessed 01.07.2019).
4. Bauman Z. *Collateral Damage. Social Inequalities in a Global Age*. Cambridge: Polity Press. 2011. P. 235 – 238.
5. Wiewiorka M. Europe Facing Evil: Xenophobia, Racism, Anti-Semitism and Terrorism. *Europe's Crises*. Ed. by M. Castells. Cambridge: Polity Press. 2017. P. 205-223.
6. Beck U. *World at Risk*. Cambridge: Polity Press. 2010. P. 140-149.
7. Фромм Э. Бегство от свободы. Москва: АСТ. 2006. 571 с.

Денисюк Світлана Георгіївна – доктор політичних наук, професор, професор кафедри суспільно-політичних наук, проректор з науково-педагогічної роботи і соціальних комунікацій, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: svetadenisiyk@gmail.com

Svitlana G. Denysiuk – Doctor of Politician science (Eng.), professor, professor of social and political sciences department, vice-rector for scientific and pedagogical work and social communications, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: svetadenisiyk@gmail.com